

ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 березня – 31 травня 2024 року

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Фото на обкладинці

Теплова електростанція в Україні, пошкоджена після одного з ракетних обстрілів у 2024 році.

© ММПЛУ / Анастасія Гончарук

ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 березня – 31 травня 2024 року

3 липня 2024 року

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

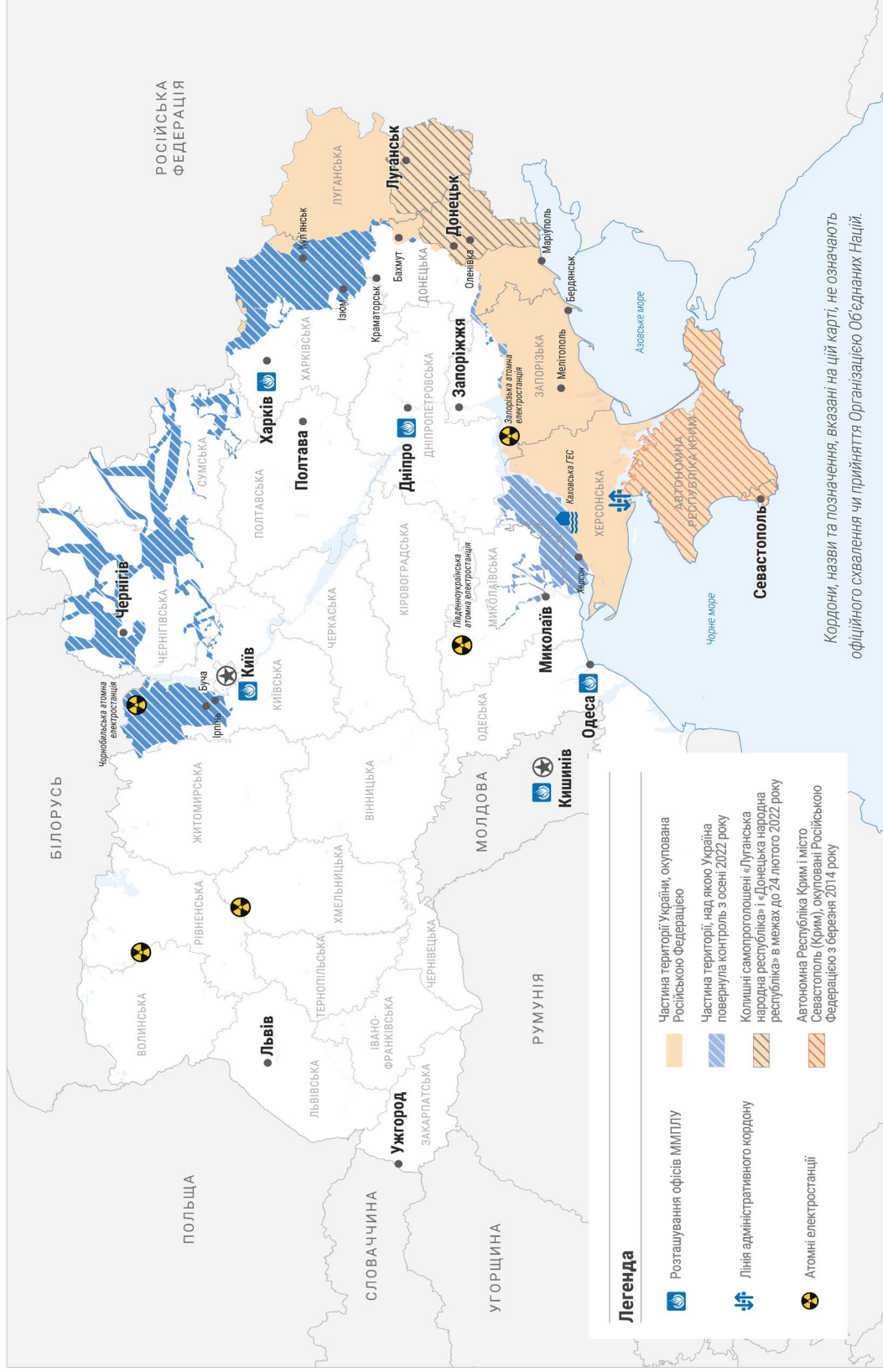
Україна

ЗМІСТ

I. РЕЗЮМЕ.....	2
II. МЕТОДОЛОГІЯ	3
III. ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ	5
A. Загальна шкода цивільному населенню	5
B. Збільшення шкоди цивільному населенню біля лінії фронту	7
C. Атаки на енергетичну інфраструктуру	9
D. Послідовні удари, що призвели до жертв серед цивільного населення	10
E. Жертви серед цивільного населення від мін та вибухонебезпечних залишків війни	10
IV. СИТУАЦІЯ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, ЯКА ОКУПОВАНА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ.....	12
A. Зобов'язання окупаційної держави	12
Приватна власність	13
B. Права на життя, фізичну та психічну недоторканність, свободу та безпеку	14
Вбивства цивільних осіб	14
Катування та жорстоке поводження	14
Свавільне затримання	15
Насильницькі зникнення	16
Страти українських військовополонених	16
Вплив браку інформації та зв'язку на сім'ї військовополонених і цивільних затриманих	17
Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом	18
Депортація та примусове переміщення захищених осіб.....	18
C. Громадянський простір та основоположні свободи	19
D. Здійснення правосуддя та відповідальність за порушення прав людини.....	20
Кримінальна відповідальність за правопорушення, вчинені військовослужбовцями РФ	20
Кримінальне переслідування українських військовослужбовців.....	21
V. ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ, ПІДКОНТРОЛЬНІЙ УРЯДУ УКРАЇНИ	22
A. Право на фізичну та психічну недоторканність	22
Поводження з російськими військовополоненими	22
Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом	22
B. Свобода релігії або переконань і самовираження	23
C. Економічні та соціальні права.....	23
D. Здійснення правосуддя та відповідальність	24
Кримінальне переслідування за «колабораційну діяльність»	24
Кримінальне переслідування російських військовослужбовців.....	25
VI. ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО	26
VII. РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	27

УКРАЇНА: МОНІТОРИНГОВА МІСІЯ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Станом на 31 травня 2024 року

I. РЕЗЮМЕ

1. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та подальші бойові дії продовжували чинити руйнівний вплив на цивільне населення в період з 1 березня по 31 травня 2024 року.
2. Активізація військових операцій російських збройних сил, які прагнуть захопити нові території України, призвела до збільшення жертв серед цивільних осіб та пошкодження цивільного майна та інфраструктури, особливо поблизу лінії фронту. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) задокументувало, що внаслідок наступу російських збройних сил через кордон тільки у Харківській області з 10 по 31 травня загинули 78 цивільних осіб, 305 отримали поранення. Збільшення використання російськими збройними силами потужних авіабомб із більшою дальністю дії стало вагомою причиною зростання кількості жертв серед цивільного населення та масового руйнування цивільної інфраструктури у прифронтових населених пунктах.
3. Російські збройні сили відновили атаки на об'єкти енергетичної інфраструктури за звітний період – наймасштабніші з зими 2022-2023 років. П'ять хвиль таких атак призвели до жертв серед цивільного населення та значних відключень електроенергії для мільйонів людей по всій країні, що мало подальші наслідки для водопостачання, мобільного зв'язку та інтернету, а також громадського транспорту. Сукупний вплив цих постійних атак на енергетичну інфраструктуру потенційно може позбавити цивільне населення послуг, необхідних для його виживання, особливо з початком зимового сезону.
4. УВКПЛ задокументувало п'ять випадків, коли високоточні боеприпаси двічі за короткий проміжок часу вражали одне й те саме місце або ціль на підконтрольній Уряду України території, що призвело до загибелі або поранення працівників служб з надзвичайних ситуацій, поліцейських, парамедиків та інших цивільних осіб, які надають невідкладну допомогу жертвам першого удару, що викликає особливе занепокоєння відповідно до міжнародного гуманітарного права (МГП).
5. Російська влада на окупованій території очевидно посилила тиск на жителів з метою отримання ними російського громадянства, незважаючи на заборону МГП примушувати людей присягати на вірність окупаційній державі. У звітний період десятки людей, які залишили окуповану територію, багато з яких старшого віку, назвали відсутність доступу до медичної допомоги без російського громадянства однією з головних причин свого виїзду. Батьки також розповідали про посилення тиску щодо отримання російського громадянства для дітей шкільного віку. Більшість людей, опитаних УВКПЛ, пов'язували цю ситуацію з указом Президента Російської Федерації у 2023 році, згідно з яким будь-яка особа без російського громадянства на окупованій території буде вважатися «іноземцем» з 1 липня 2024 року.
6. УВКПЛ продовжувало документувати широко поширене застосування катувань і жорстокого поводження, включаючи сексуальне насильство, щодо цивільних осіб та українських військовополонених, які утримуються Російською Федерацією. УВКПЛ також задокументувало постійні спроби членів родин отримати інформацію про долю та місцез перебування цивільних затриманих і військовополонених у полоні.¹ Відсутність відповіді на такі запити або заперечення ув'язнення з боку російської влади викликає занепокоєння стосовно насильницьких зникнень.
7. УВКПЛ також задокументувало, що 22 російські військовополонені в руках України були піддані катуванню і жорсткому поводженню на початкових етапах полону, в той час як умови в офіційних місцях інтернування продовжували покращуватися. Українська влада продовжувала переслідувати та засуджувати людей за звинуваченнями в «колабораціонізмі» за дії, які, в принципі, окупаційна влада могла законно вимагати. В той же час, за звітний період Уряд вжив заходів для покращення дотримання міжнародного права прав людини (МППЛ) та міжнародного гуманітарного права (МГП) стосовно цього питання.

¹ Більшість нових задокументованих випадків сталися до звітного періоду.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

8. Ця тридцять дев'ята доповідь Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні охоплює період з 1 березня по 31 травня 2024 року.² Вона підготовлена на основі роботи Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні (ММПЛУ).³
9. Інформація в цій доповіді була зібрана під час 90 візитів на місця, 35 відвідувань місць тримання під вартою та 26 відвідувань закладів догляду або притулків, 34 судових засідань та 1125 інтерв'ю⁴ з жертвами і свідками порушень прав людини, а також з їхніми родичами та адвокатами, представниками Уряду, громадянського суспільства та іншими співрозмовниками. Інформація для доповіді також отримувалася завдяки аналізу судових документів, офіційних записів та інших відповідних матеріалів, зокрема з відкритих джерел.

ДІЯЛЬНІСТЬ УВКПЛ ЗА ЗВІТНИЙ ПЕРІОД

Дата створення: 26 червня 2024 року | Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

10. Перевірка тверджень про ймовірні порушення прав людини на окупованій території, де це було можливо, часто відкладалася через численні виклики: Російська Федерація не надала УВКПЛ доступу для незалежного моніторингу; особи стикалися з труднощами при переміщенні з окупованої території на територію, підконтрольну Україні, через відсутність пунктів пропуску, необхідність подорожувати на великі відстані територією Російської Федерації та наявність численних внутрішніх блокпостів на окупованій території; також багато людей не наважувалися ділитися своїми розповідями по телефону або через месенджери через побоювання, що розмови можуть бути підслухані або перехоплені.
11. Висновки, включені до доповіді, формуються на основі стандарту доведення, що передбачає наявність «достатніх підстав вважати». Це означає, що, спираючись на сукупність перевіреної інформації,

² Попередні періодичні доповіді див. на <https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine>.

³ ММПЛУ була направлена в Україну 14 березня 2014 року для моніторингу ситуації з правами людини на всій території України з особливою увагою до Автономної Республіки Крим, східних і південних регіонів України, підготовки доповідей і внесення рекомендацій Урядові та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у галузі прав людини. Докладніше див. у документі A/HRC/27/75, пп. 7-8.

⁴ Із них 614 жінок та 511 чоловіків.

звичайний розсудливий спостерігач мав би достатні підстави вважати, що описані факти дійсно мали місце, і що правові висновки підтверджують відповідність наведених фактів усім елементам складу порушення.

12. Інформація у цій доповіді використовується за попередньою згодою всіх джерел на її використання. На всіх етапах УВКПЛ чітко дотримувалося принципу «не нашкодь» і вжило всіх належних заходів для уникнення повторної психологічної травматизації та захисту осіб.
13. Згідно з усталеною практикою, напередодні публікації доповіді УВКПЛ надсилало її проєкт державам, про які йдеться, для отримання їхніх коментарів щодо наведених фактів.

III. ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ

«У нас нічого не залишилося, одні стіни!»

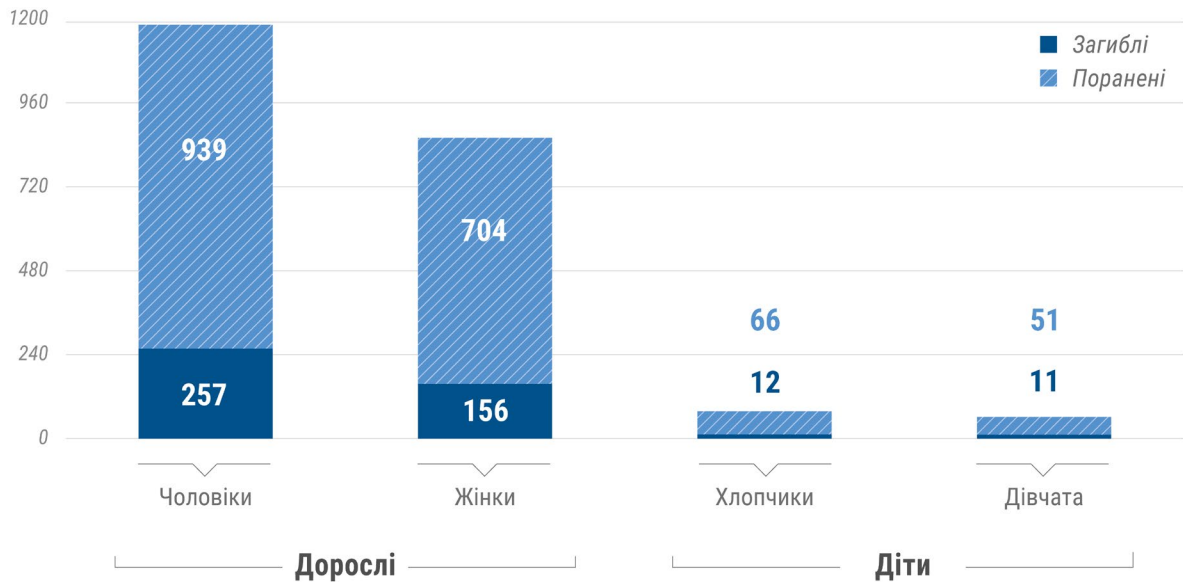
– літня жінка в Дніпрі, будинок якої постраждав від ракетного обстрілу 14 квітня 2024 року.

A. Загальна шкода цивільному населенню

- Щонайменше 436 цивільних осіб було вбито (257 чоловіків, 156 жінок, 12 хлопчиків і 11 дівчаток) і 1760 отримали поранення (939 чоловіків, 704 жінки, 66 хлопчиків і 51 дівчинка) з 1 березня по 31 травня 2024 року в результаті насильства, пов'язаного з конфліктом.⁵ Поміж жертв було 6 працівників ЗМІ, 26 працівників закладів охорони здоров'я, 5 працівників гуманітарних організацій та 28 працівників ДСНС.
- Переважна більшість жертв серед цивільного населення (96 відсотків) була спричинена використанням вибухової зброї з широкою зоною ураження в населених районах, як-от: артилерійські снаряди, бомби, ракети, боеприпаси та інші вибухові боеприпаси, скинуті безпілотними літальними апаратами. На вибухонебезпечні залишки війни та міни припало близько 4 відсотків жертв серед цивільних осіб.
- Як і в попередні звітні періоди, більшість (91 відсоток; 391 загиблий і 1616 поранених) жертв припадає на території, які контролюються Україною. Дев'ять відсотків (45 загиблих і 144 поранених) – на території України, які окуповані Російською Федерацією.

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЗА ВІКОМ ТА СТАТТЮ

31 березня до 31 травня 2024 року

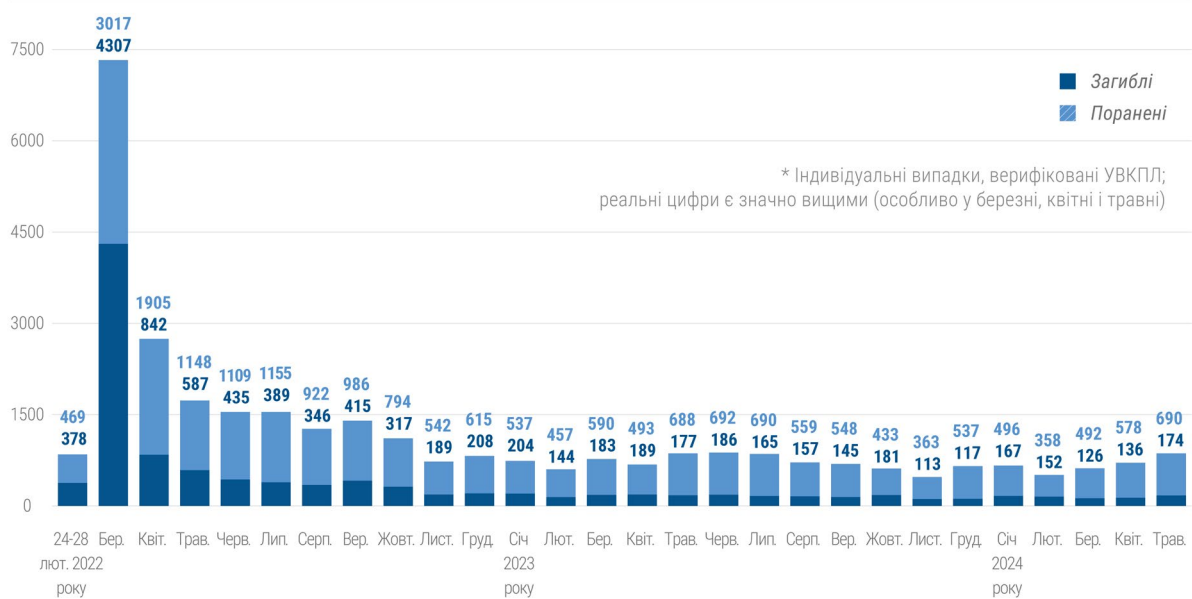
Дата створення: 26 червня 2024 року

Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

⁵ Фактичні цифри, ймовірно, вищі, тому що багато повідомлень про жертви серед цивільних осіб ще не підтвержені. Через брак доступу УВКПЛ до окупованої території і лише обмежений доступ до районів, розташованих близько до лінії фронту, повна перевірка у деяких випадках ускладнена. Щомісячну інформацію УВКПЛ про захист цивільного населення в Україні та загальну кількість жертв серед цивільного населення з 2014 року та 24 лютого 2022 року див. <https://ukraine.un.org/en/resources/publications>.

17. У звітному періоді російська влада повідомила, що внаслідок атак, здійснених українськими збройними силами, у Російській Федерації, насамперед у Белгородській, Брянській та Курській областях, загинула 91 цивільна особа, а 455 отримали поранення. Стосовно інциденту з найбільшою кількістю жертв серед цивільного населення місцева російська влада стверджувала, що уламки перехопленої ракети вбили 17 і поранили 32 особи, коли вони уразила житловий будинок у Белгороді. УВКПЛ не мало можливості перевірити ці твердження згідно зі своїм стандартом перевірки.⁶
18. У травні 2024 року в Україні було вбито щонайменше 174 цивільні особи, 690 отримали поранення. Це найбільша місячна кількість жертв серед цивільного населення, задокументована УВКПЛ з червня 2023 року. Основною причиною такого зростання став початок нового наземного наступу російських збройних сил у Харківській області (дивіться нижче).

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ З 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ, ПО МІСЯЦЯХ*

Дата створення: 26 червня 2024 року

Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

19. Бойові дії також пошкодили або зруйнували щонайменше 110 навчальних закладів та 35 медичних закладів протягом звітного періоду. Наприклад, у Чернігові вибухова хвиля від ракетного обстрілу 17 квітня 2024 року пошкодила лікарню та поранила 6 співробітників, а одна жінка загинула в автомобілі дорогою до лікарні. У Харкові 27 квітня ракета впала біля психіатричної лікарні, пошкодивши кілька корпусів, всередині яких перебувало щонайменше 198 пацієнтів і медичних працівників. Одна потерпіла, цивільна жінка, отримала поранення.
20. Пошкодження освітніх та медичних закладів значно ускладнило доступ дітей до освіти та охорони здоров'я. Через бойові дії багатьом дітям, які проживають у прифронтових районах, довелося відвідувати уроки онлайн або в підвальних приміщеннях. Діти зіткнулися зі значними перебоями у навчальному процесі через сигнали повітряної тривоги, відключення електроенергії та обмежену доступність обладнання, зокрема, телефонів чи планшетів для підключення до онлайн-уроків.⁷ Сім'ї в районах, де тривають бойові дії, стикаються з проблемами доступу до послуг первинної медичної

⁶ Жертви серед цивільних осіб, про які повідомлено, але які УВКПЛ не змогло перевірити, до загальних цифр перевірених жертв серед цивільних осіб не включено. Див. п. 11 вище.

⁷ Інформація надана ЮНІСЕФ. Дивіться також ЮНІСЕФ «Повернути дітям втрачені знання, уроки за програмою з надолуження освітніх втрат», 14 травня 2024 р.

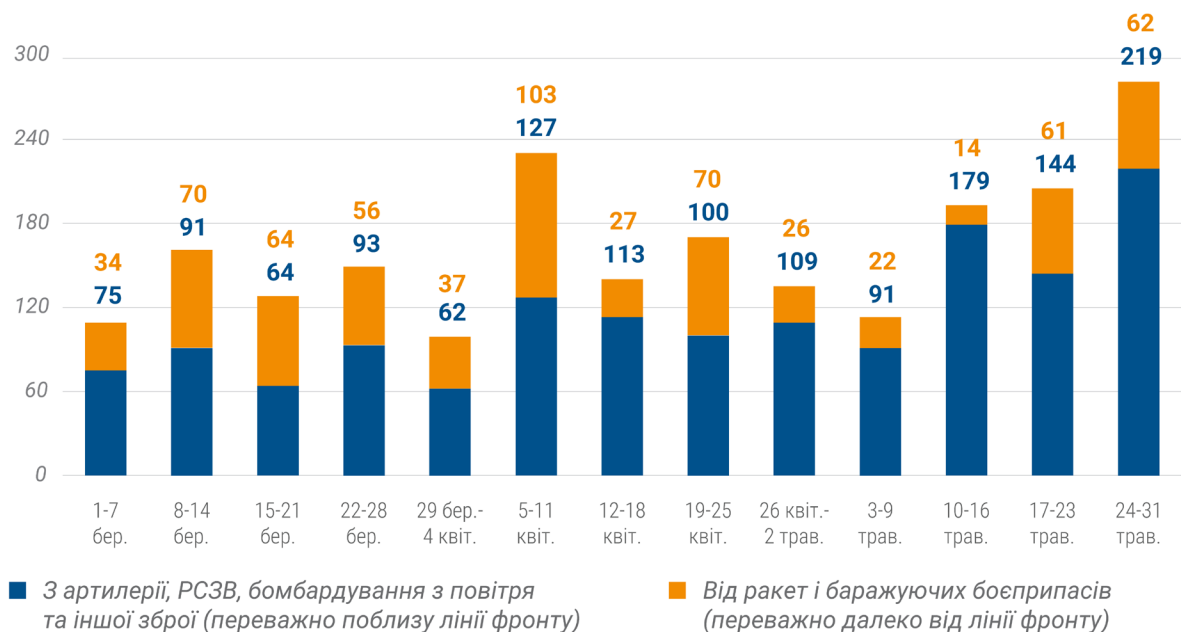
допомоги, оскільки кількість сімейних лікарів у цих районах обмежена. Особливо постраждали вагітні жінки та немовлята, враховуючи низьку доступність послуг з догляду за матерями та новонародженими.⁸

В. Збільшення шкоди цивільному населенню біля лінії фронту

21. У звітному періоді російські збройні сили посилили наступальні дії з метою захоплення території вздовж лінії фронту. Особливо загострилися бої в північній частині Харківської області після того, як 10 травня 2024 року російські збройні сили розпочали новий наступ на область через кордон, зрештою встановивши контроль над деякими населеними пунктами з українського боку кордону. Особливо від бойових дій постраждало місто Вовчанськ та прилеглі до нього населені пункти.
22. У контексті цього наступу в Харківській області Російська Федерація також посилила обстріли Харкова, що призвело до великої кількості жертв серед цивільного населення. Наприклад, 23 травня кілька ракет влучили в друкарню, убивши семеро працівників і поранивши щонайменше 21 цивільну особу, в основному жінок. 25 травня дві авіаційні бомби вдарили по «Епіцентру», великому будівельному гіпермаркету, убивши 19 цивільних осіб і поранивши 54, у тому числі багатьох працівників. 31 травня багато ракет влучили в житловий район міста, включно з багатоповерховим будинком, убивши дев'ять мирних жителів і поранивши щонайменше 15.
23. Активізація бойових дій на лінії фронту призвела до збільшення жертв серед цивільного населення. Лише в Харківській області з 10 по 31 травня внаслідок обстрілів, ракетних ударів, бомбардувань з повітря та інцидентів, пов'язаних з мінами, загинули щонайменше 78 мирних жителів і 305 отримали поранення.

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЗА ТИЖНЯМИ І ТИПАМИ ЗБРОЇ

З 1 березня до 31 травня 2024 року

Дата створення: 26 червня 2024 року

Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

⁸ УВКБ ООН та ВООЗ «УВКБ ООН надає допомогу у відповідь на зростання гуманітарних потреб у Харкові», пресбрифінг, 21 травня 2024 р. Див. також ВООЗ, «Удосконалення фінансування первинної медичної допомоги в Україні: дослідження витрат постачальників і впливу війни», випуск новин, 21 травня 2024 року.

-
24. Активізація бойових дій на лінії фронту також призвела до руйнування гуманітарних об'єктів. Наприклад, 5 квітня 2024 року ракета влучила та повністю знищила офіс організації Médecins sans Frontières («Лікарі без кордонів») у Покровську. Цю будівлю орендувала лише організація «Лікарі без кордонів», і вона була чітко позначена логотипом організації, розміщеним на її фасаді. Охоронець організації (чоловік) був поранений разом з двома чоловіками, двома жінками та одним хлопцем у будинках поблизу. 24 квітня 2024 року біля офісу Данської ради у справах біженців у Харкові влучила ракета, яка пошкодила офіс і понад десяток автомобілів організації, які використовувалися для надання гуманітарної допомоги.
25. Посилення використання російськими збройними силами керованих і некерованих авіаційних бомб також сприяло збільшенню як числа жертв серед цивільного населення, так і руйнування цивільного майна та інфраструктури вздовж лінії фронту. За нещодавніми повідомленнями, стандартні російські авіаційні бомби були модифіковані, що збільшило дальність їхнього польоту та їхній радіус дії, тим самим дозволяючи їм досягати більш густонаселених районів, розташованих далі від лінії фронту. Величезна вибухова сила цих бомб завдає значних руйнувань і шкоди під час ударів по населених пунктах. У звітному періоді через бомби, скинуті з повітря, в тому числі модифіковані планерні бомби, загинуло та отримали поранення 462 цивільні особи (222 чоловіків, 200 жінок, 25 хлопчиків і 15 дівчаток), що на 336 відсотків більше в порівнянні з попереднім звітним періодом.⁹ Наприклад, атака на будівельний гіпермаркет у Харкові 25 травня, про яку йшла мова вище, була здійснена за допомогою двох керованих планерних бомб. Авіаційні бомби також пошкодили або знищили щонайменше 36 навчальних та 10 медичних закладів за звітний період. Наприклад, 10 квітня авіаційна керована бомба зруйнувала будівлю лікарні у Вовчанську Харківської області, поранивши техніка (чоловіка) медичного закладу.
26. У той час як більшість випадків жертв серед цивільного населення (88 відсотків) поблизу лінії фронту сталися на підконтрольній Уряду території, 12 відсотків сталися в селах, селищах і містах на території, яка окупована Російською Федерацією, зокрема в містах Донецьк і Горлівка. Наприклад, 18 квітня внаслідок обстрілу була пошкоджена станція переливання крові в Горлівці та було поранено щонайменше трьох жінок-медиків. 13 травня в Петровському районі Донецька, найближчому до лінії фронту, під час артилерійського обстрілу загинула літня пара. Через три дні, 16 травня, на автобусній зупинці за один кілометр від місця обстрілу 13 травня загинули дві жінки та отримала поранення 5-річна дівчинка, також від артилерійського обстрілу.
27. Бойові дії на лінії фронту несумірно сильно вплинули на літніх осіб.¹⁰ 41 відсоток загиблих або поранених цивільних осіб на лінії фронту були віком старше 60 років (250 жінок і 243 чоловіки)¹¹, хоча вони становлять лише 25 відсотків населення України.¹² Одне з пояснень цієї невідповідності полягає в тому, що багато сімей з дітьми та молодь покинули райони поблизу лінії фронту, тоді як літні жителі часто залишалися через обмежені фінансові можливості, низьку мобільність та проблеми зі здоров'ям, прив'язаність до рідної землі або через певні обов'язки, такі як догляд за худобою чи садами, що збільшує ризик заповдіяння їм шкоди.
28. Посилення бойових дій також призвело до нових внутрішніх переміщень. Українська влада видала накази про евакуацію в кількох місцевостях, зокрема в Сумській і Харківській областях, а також у підконтрольних уряду районах Донецької області. Влада евакуювала 11 436 осіб з Харківської області після початку військового наступу 10 травня. Багато осіб також виїхали самостійно.
-

⁹ З 1 грудня 2023 року по 29 лютого 2024 року внаслідок авіабомбардувань загинуло та було поранено 54 чоловіків, 47 жінок, 3 дівчаток та 2 хлопчики.

¹⁰ ММПЛУ, «Ситуація з правами людини літніх осіб в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації», травень 2023 р., pp. 14-16.

¹¹ Відсоток розраховується на основі записів, де вказується вік.

¹² Державна служба статистики України «Розподіл постійного населення України за статтю та віком», 2019, https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_rpu2019.pdf (дата звернення 13 травня 2024 року).

С. Атаки на енергетичну інфраструктуру

29. У звітному періоді російські збройні сили розпочали наймасштабнішу кампанію атак на критично важливу енергетичну інфраструктуру із зими 2022-2023 років, наслідки котрих вплинули на мільйони людей по всій країні.¹³
30. У період з 22 березня по 31 травня 2024 року російські збройні сили здійснили п'ять хвиль масштабних скоординованих атак на енергетичні об'єкти в 15 областях України, у кожній з яких були застосовані десятки ракет і боеприпасів. Хоча українські засоби протиповітряної оборони перехопили частину ракет, багато з них завдали ударів по критично важливим електростанціям, підстанціям і системам розподілу електроенергії по всій Україні, завдавши серйозної шкоди та руйнувань. Загалом за звітний період УВКПЛ зафіксувало 78 атак на енергетичну інфраструктуру. Більшість цих атак (65) відбулися на території, яка контролюється Урядом. Внаслідок цього потужність виробництва електроенергії України була значно знижена.
31. Атаки призвели до значних відключень електроенергії для мільйонів людей, що призвело до каскадних наслідків для водопостачання, мобільного зв'язку та підключення до Інтернету, а також громадського транспорту у постраждалих районах. Зрештою по всій країні були запроваджені віялові відключення електроенергії тривалістю до 12 годин, щодня в кількох регіонах, включно з Києвом.
32. В одному прикладі електростанція, яку УВКПЛ відвідало на заході України, була вражена кількома ракетами під час двох хвиль атак з 22 березня по 8 травня.¹⁴ Атаки спричинили масові руйнування та пожежу на всіх секціях електростанції, зупинивши все виробництво енергії. Окрім постійних відключень електроенергії по всій країні, ця зупинка також безпосередньо вплинула на майже 7000 домогосподарств, які отримували гарячу воду та опалення від електростанції. Якщо виробництво електроенергії не вдасться відновити до зими, постраждалим домогосподарствам знадобляться альтернативні джерела опалення.
33. УВКПЛ зафіксувало 13 нападів на енергетичну інфраструктуру на окупованій Російською Федерацією території. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) також оголосило, що з 7 по 18 квітня окуповану Запорізьку АЕС тричі атакували безпілотники, що викликає занепокоєння щодо ядерної безпеки.¹⁵ Українська та російська влада звинувачують одна одну в атаках. УВКПЛ не змогло визначити, яка з сторін відповідальна за ці атаки.
34. Енергетичні компанії та національні органи влади в Україні попередили, що кумулятивний вплив повторних ударів по інфраструктурі зменшує ймовірність того, що необхідний ремонт можна буде зробити вчасно до зими. Масштабне руйнування критичної енергетичної інфраструктури може мати величезні наслідки цієї зими, потенційно позбавивши людей послуг, необхідних для їхнього виживання, зокрема послуг опалення. Це особливо вплине на певні групи у вразливих ситуаціях, зокрема, людей похилого віку, людей з інвалідністю, дітей та людей, які живуть у бідності. Люди з обмеженою мобільністю можуть також зіткнутися з проблемами пересування, пошуку притулку або пошуку теплішого середовища, особливо ті, хто живе у багатоповерхових будинках і потребує ліфта. Зрештою, графіки відключення енергії та постійне скорочення виробництва електроенергії, ймовірно, вплинуть на промисловість і бізнес, матимуть комплексний негативний вплив на ринок праці, податкові

¹³ Масштабні атаки на енергетичну інфраструктуру відбулися 22 і 29 березня, 11 і 27 квітня та 8 травня. Раніше УВКПЛ повідомляло, що з жовтня 2022 року по січень 2023 року в результаті 14 масштабних атак було пошкоджено або зруйновано щонайменше 76 об'єктів енергетичної інфраструктури в 19 областях України та місті Києві. Див. «Доповідь УВКПЛ про ситуацію з правами людини в Україні, 1 серпня 2022 р. – 31 січня 2023 р., березень 2023 р., пункти 39 та 40.

¹⁴ Протягом зимового сезону 2022-2023 років електростанція також зазнавала кілька аварій, що двічі призводило до повного припинення виробництва енергії та опалення на один-два тижні. Після ремонту станція відносно швидко змогла відновити виробництво енергії.

¹⁵ Міжнародне агентство з атомної енергії, новини Ради Безпеки ООН, 15 квітня 2024 р., <https://www.iaea.org/newscenter/statements/united-nations-security-council-update> (дата звернення 26 червня 2024 року).

надходження та соціальний захист. Потенційне підвищення цін також може негативно вплинути на життя груп уразливих категорій, особливо людей похилого віку з низькими пенсіями або осіб, які живуть у бідності.

D. Послідовні удари, що призвели до жертв серед цивільного населення

«Колеги, які зараз працюють, приймають ризик і готові йти на нього. Вони знають, що можуть втратити життя на службі».

– працівник швидкої медичної допомоги у Харкові

35. У період з 1 березня по 31 травня УВКПЛ задокументувало, що російські збройні сили здійснили щонайменше п'ять атак, під час яких високоточна зброя двічі влучала по тому ж самому місцю або цілі з інтервалом між 15 та 70 хвилин, спричинивши жертви серед цивільного населення, особливо серед тих, хто прибув на допомогу постраждалим від першого удару. У цих атаках, які ще називають атаками «послідовного удару», було вбито щонайменше дев'ять працівників ДСНС, парамедиків і поліцейських (усі чоловіки) і поранено 19 представників цих самих професій (18 чоловіків і 1 жінка) на території Харківської, Донецької та Одеської областей, які підконтрольні Уряду.
36. Наприклад, 4 квітня в одному місці в місті Харкові з інтервалом у 55 хвилин влучили два баражуючі боєприпаси, внаслідок чого загинули троє працівників ДСНС та отримали поранення працівник ДСНС, парамедик, поліцейський і двоє цивільних чоловіків. Від отриманих травм поліцейський помер у лікарні через кілька тижнів. В іншому випадку 15 березня двоє працівників швидкої допомоги та один парамедик загинули, а семеро працівників та водій швидкої допомоги отримали поранення, коли балістична ракета влучила в те саме місце в Одесі через 15 хвилин після першого удару.
37. Працівники екстрених служб і співробітники поліції користуються захищеним статусом як цивільні особи відповідно до МГП.¹⁶ Здійснення нової атаки по тому ж місцю або цілі за певний проміжок часу, протягом якого, як було відомо чи могло бути передбачено, медичні та інші працівники екстрених служб будуть присутні на місці для надання допомоги жертвам, викликає серйозне занепокоєння, щонайменше, щодо відсутності достатніх запобіжних заходів, необхідних згідно з МГП для мінімізації шкоди цивільному населенню.¹⁷ Якщо задокументовані атаки були здійснені з метою вбивства або поранення тих, хто надає першу допомогу, або інших цивільних осіб, то це є умисним спрямуванням нападу на цивільних осіб, тобто воєнним злочином.

E. Жертви серед цивільного населення від мін та вибухонебезпечних залишків війни

38. У звітному періоді від мін та вибухонебезпечних залишків війни (ВЗВ) загинули 17 цивільних осіб та ще 62 отримали поранення (71 чоловік, 5 жінок та 3 хлопчики). Це на 84% більше, ніж за попередні три місяці.¹⁸ Від інцидентів, пов'язаних з ВЗВ та мінами, непропорційно постраждали чоловіки і хлопчики (94 відсотки всіх випадків). Більшість жертв серед цивільного населення сталися в Донецькій, Харківській та Херсонській областях, здебільшого в районах останніх двох областей, над якими Україна відновила контроль восени 2022 року. 18 відсотків інцидентів, пов'язаних з мінами, сталися під час проведення сільськогосподарських робіт весняної посівної.

¹⁶ Додатковий протокол до Женевських конвенцій, ст. 50; МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, норма 1.

¹⁷ Додатковий протокол до Женевських конвенцій, ст. 57; Звичаєве міжнародне гуманітарне право, норма 15.

¹⁸ З 1 грудня 2023 року по 29 лютого 2024 року від мін та ВЗВ загинуло 9 цивільних осіб та було поранено 34 (32 чоловіки, 7 хлопчиків, 3 жінки та 1 дівчинка).

-
39. 29 березня 50-річний чоловік загинув, коли на тракторі наїхав на ймовірно протитанкову міну, закладену в полі в селі на півночі Херсонської області. Мешканець, який невдовзі прибув на місце події, повідомив, що через вибух тіло чоловіка розірвало на шматки, а трактор загорівся. Після інциденту сапери виявили ще одну протитанкову міну неподалік.
40. Окрім жертв серед цивільного населення, поширеність мін та ВЗВ на території, яка була окупована Російською Федерацією, а згодом відвойована українськими збройними силами, негативно вплинула на сільськогосподарський сектор, оскільки значні ділянки землі не можуть безпечно використовуватись.

IV. СИТУАЦІЯ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, ЯКА ОКУПОВАНА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

A. Зобов'язання окупаційної держави

«Ви тут ніхто, ви іммігранти. Ви можете відмовитися від оформлення російського паспорта. Ось гумовий човен, ми вас на ньому депортуємо».

– жителька з окупованої території розповідає про те, що говорили російські солдати її родині

41. З початку окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Крим) у 2014 році та в інших частинах України після 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало, що Російська Федерація порушила кілька своїх зобов'язань окупаційної держави, включно з повним нав'язуванням своєї правової та адміністративної систем на окупованій території¹⁹ та примусом громадян до отримання російського громадянства.²⁰ У звітному періоді ці порушення продовжували впливати на мешканців окупованої території.
42. 27 березня 2024 року Комітет ООН з прав людини визнав, що дискримінацією за ознакою національного походження також є автоматична натуралізація громадян України, які постійно проживали в Криму на початку окупації півострова Російською Федерацією в березні 2014 року. Комітет постановив, що «національність людини є важливою частиною її ідентичності, і що захист від свавільного або незаконного втручання в приватне життя включає захист від насильницького нав'язування іноземного громадянства».²¹
43. Хоча російська влада не нав'язала автоматично російське громадянство жителям регіонів України, окупованих після 24 лютого 2022 року, так, як це було в Криму в 2014 році, системи, запроваджені на нещодавно окупованій території, фактично змусили людей отримати російське громадянство, щоб отримати доступ до необхідних послуг.
44. Протягом звітнього періоду десятки людей, опитаних УВКПЛ, які нещодавно покинули окуповану територію, називали посилення тиску щодо отримання російського паспорта однією з головних причин їхнього виїзду. Багато людей, особливо літні люди, говорили про труднощі з доступом до медичної допомоги без російського громадянства. Наприклад, літній чоловік, який користується кріслом колісним, та його дружина із села на Луганщині повідомили УВКПЛ, що без російських паспортів вони більше не можуть проходити медичні обстеження та робити операції на окупованій території. Парамедик, яка відмовилася отримати російський паспорт, повідомила, що їй було дозволено надавати певну медичну допомогу особам, які не мають російських паспортів, але для більш спеціалізованої допомоги та госпіталізації потрібно було мати паспорт.
45. Батьки також заявляли про посилення тиску щодо отримання російського громадянства для дітей шкільного віку. Одна жінка з Донецька повідомила УВКПЛ, що в квітні вчителька її шестирічної дочки

¹⁹ За МГП окупаційна держава відповідає за відновлення та забезпечення, наскільки це можливо, звичайного життя, громадського порядку та безпеки, і вона зобов'язана поважати закони, що діють у країні, якщо це не заборонено. Положення про закони і звичаї війни на суходолі 1907 року (Гаазьке положення), ст. 43; Четверта Женевська конвенція, ст. 64.

²⁰ УВКПЛ «Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки», та «Десять років окупації Російською Федерацією: права людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна», лютий 2024 р.

²¹ Комітет з прав людини «Брацило, Головка та Конюхов проти Росії», ССРР/С/140/D/3022/2017, п. 8.10.

вимагала, щоб вона отримала російське свідоцтво про народження своєї дочки, єдиної дитини в класі без російського громадянства. Інша жінка з Каланчака Херсонської області повідомила УВКПЛ, що деяким її сусідам погрожували, що якщо вони не отримають російські паспорти та не відправлять своїх дітей до школи, їхніх дітей можуть забрати.

46. Багато з опитаних осіб кінцевою датою строку свого від'їзду називали 1 липня 2024 року, після якого особи без російського громадянства, які проживають на окупованій території, вважатимуться «іноземцями». Згідно з Указом Президента Російської Федерації від 27 квітня 2023 року²² громадяни України, які не зареєстровані на окупованій території, мають подавати документи на отримання посвідки на проживання, інакше їм загрожують ризики депортації чи примусового переміщення з окупованої території з 1 липня 2024 року. Указ також передбачає, що всі жителі без російських паспортів незалежно від місця реєстрації та місця проживання, повинні дотримуватись різноманітних адміністративних процедур і вимог, щоб продовжувати проживати та працювати на окупованій території.²³ Опитані УВКПЛ люди висловлювали побоювання щодо додаткових бюрократичних перешкод для працевлаштування, побоювання щодо депортації чи конфіскації майна, якщо вони не стануть громадянами Росії. У квітні термін було продовжено до 31 грудня 2024 року.
47. За МГП окупаційна держава не повинна примушувати осіб, які проживають на окупованій території, служити в її збройних силах, а також не може використовувати тиск або пропаганду, щоб схилити їх до добровільної служби.²⁴ Проте 1 квітня 2024 року російська влада розпочала щорічний весняний призов на військову службу, зокрема в Криму та в окупованих регіонах Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей. Військовий комісаріат окупаційної влади в Криму оголосив про мету призвати щонайменше 2500 мешканців в одному лише Криму, це дев'ятнадцята подібна кампанія на півострові з початку окупації в 2014 році. Хоча номінально ця кампанія спрямована на громадян Росії, цей призов може бути рівнозначний вимозі до осіб, які проживають на окупованих територіях для служби в російських збройних силах, враховуючи ширший тиск, який чиниться на жителів окупованої території, направлений на отримання ними російського громадянства. У звітний період російська влада також продовжувала чинити тиск на примусово мобілізованих чоловіків з Донецької та Луганської областей шляхом відкриття кримінальних проваджень щодо тих, хто залишив військові частини, оголосивши їх у розшук.²⁵

Приватна власність

48. За МГП окупаційна держава повинна поважати приватну власність і не має захоплювати її, окрім випадків, коли це вимагається через нагальну військову необхідність.²⁶ Нові закони, прийняті в деяких частинах окупованої території, можуть фактично призвести до незаконного захоплення приватної власності.
49. Призначені Росією «народні збори» в окупованих Донецькій, Луганській та Херсонській областях ухвалили нові закони, які встановлюють порядок конфіскації житла, що «не використовується».²⁷

²² Указ Президента Російської Федерації № 307 від 27 квітня 2023 року «Про особливості правового становища окремих категорій іноземних громадян та осіб без громадянства в Російській Федерації», доступний за посиланням: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202304270013?index=1> (дата звернення 4 червня 2024 року).

²³ УВКПЛ «Оновлення щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 лютого – 30 квітня 2023 р.», червень 2023 р, пп. 2 і 3.

²⁴ Четверта Женевська конвенція, ст. 51; Гаазькі положення, ст. 52. Примус особи, яка перебуває під захистом, служити в збройних силах окупаційної держави є серйозним порушенням Женевських конвенцій. Четверта Женевська конвенція, ст. 147.

²⁵ Збройні формування самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» примусово мобілізували тисячі чоловіків у лютому 2022 року на початку повномасштабного вторгнення в Україну. УВКПЛ «Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 серпня 2023 р. – 30 листопада 2023 р.», грудень 2023 р., п. 45.

²⁶ Гаазькі положення, ст. 46; і звичаєве міжнародне гуманітарне право, МКЧХ, положення 51 (с).

²⁷ Подібний закон влада Запорізької області ухвалила у вересні 2023 року.

Згідно з цими законами, несплата комунальних послуг або відсутність запису в російському реєстрі нерухомості є доказом того, що житло «не використовується». Якщо протягом 30 днів з моменту оголошення майна таким, що «не використовується» ніхто не звернеться, суд приймає рішення про передачу майна у власність місцевим радам.

50. Згідно з цими законами, власники можуть підтвердити своє право власності на майно лише особисто, що становить значні труднощі та ризики для тих, хто покинув окуповану територію. Доступ на окуповану територію можливий лише через Російську Федерацію, яка дозволяє в'їзд громадянам України тільки через два міжнародні пункти пропуску, де вони ризикують бути затриманими та допитаними з огляду на добре задокументовану практику російських сил безпеки щодо осіб, підозрюваних у проукраїнських поглядах.²⁸ Іншою значною перешкодою є вимога мати російський паспорт для реєстрації власності, що фактично унеможлиблює заявлення вимоги на свою власність та її реєстрацію для тих, хто покинув окуповану територію.

В. Права на життя, фізичну та психічну недоторканність, свободу та безпеку

51. Як задокументовано в минулих доповідях, окупація території України Російською Федерацією супроводжується масовими порушеннями прав мешканців на життя, фізичну та психічну недоторканність, свободу та безпеку.²⁹ Через проблеми з документуванням таких порушень, як-от катування та сексуального насильства, у розділах нижче також міститься інформація про порушення, задокументовані УВКПЛ протягом звітного періоду, які, однак, відбулися раніше.

Вбивства цивільних осіб

52. 23 квітня 2024 року двоє російських військових убили щонайменше шістьох осіб, у тому числі чотирьох цивільних (трьох жінок і одного чоловіка) і двох російських військовослужбовців, які в той момент не були на військовій службі, у двох селах Херсонської області: Подо-Калинівка та Абрикосівка. За словами місцевих жителів, двоє військових намагалися проникнути щонайменше у два будинки, вбивши тих, хто намагався їм перешкодити. Російська військова поліція заарештувала двох підозрюваних через кілька годин після інциденту, а в травні, згідно з повідомленнями російського медіа-провайдера «Коммерсант», слідчий комітет Росії висунув їм звинувачення.
53. УВКПЛ також підтвердило протягом звітного періоду свавільну страту чотирьох цивільних осіб (усі чоловіки) у чотирьох інцидентах, які сталися в березні 2022 року в Київській та Чернігівській областях. Ці випадки відповідають раніше задокументованим тенденціям.³⁰ Загалом з 24 лютого 2022 року УВКПЛ підтвердило свавільну страту 163 цивільних осіб (136 чоловіків, 22 жінок 3 хлопчиків та 2 дівчаток) на територіях, контрольованих російськими збройними силами.

Катування та жорстоке поводження

54. УВКПЛ продовжувало документувати випадки катувань і жорстокого поводження, які мали місце на окупованій території до звітного періоду. Відповідно до раніше задокументованих тенденцій,³¹ більшість із 20 звільнених цивільних затриманих (14 чоловіків, 6 жінок), опитаних УВКПЛ протягом звітного періоду, зазначили, що піддавалися катуванню і жорстокому поводженню. Вони повідомили про жорстокі побиття, у тому числі кийками та пластиковими палицями, постріли з пістолета з використанням гумових куль, ураження електричним струмом, позбавлення води та їжі, імітації страти

²⁸ УВКПЛ «Десять років окупації Російською Федерацією», pp. 23-24.

²⁹ УВКПЛ «Десять років окупації Російською Федерацією».

³⁰ УВКПЛ «Вбивства цивільних осіб: Свавільні страти та напади на окремих цивільних осіб у Київській, Чернігівській і Сумській областях у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну», 7 грудня 2022 року.

³¹ УВКПЛ, «Затримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну, 24 лютого 2022 року – 23 травня 2023 року», червень 2023 року.

та погрози. Вони також описали жакливі умови тримання під вартою, які рівнозначні жорстокому поводженню, а в деяких випадках могли дорівнювати – катуванням.

55. УВКПЛ також опитало протягом звітного періоду п'ятьох військових медиків (усі чоловіки), яких було звільнено під час обміну полоненими на початку 2024 року після понад 20 місяців у полоні.³² Медики описали жакливі умови інтернування та надали детальні розповіді про катування під час ув'язнення, які узгоджуються з попередніми висновками УВКПЛ.³³ В одному з них, наприклад, описано жорстокі побиття, у тому числі під час підвішування до стелі вниз головою, та примусова так звана «розтяжка» (стояння з широко розставленими руками та ногами, що викликає велику напругу та сильний біль у м'язах) в місцях тримання під вартою, щоб змусити його зізнатися у звинуваченнях російських ЗМІ про те, що українські медики «кастрували російських військовополонених» та вчиняли інші воєнні злочини.
56. Згідно з попередніми висновками УВКПЛ, катування під час ув'язнення часто включали форми сексуального насильства. Семеро цивільних чоловіків і три цивільні жінки повідомили, що під час ув'язнення піддавалися сексуальному насильству в Херсонській, Донецькій, Луганській, Харківській та Запорізькій областях в інцидентах, які відбулися до звітного періоду. В одному випадку під час чотириденного затримання в Херсоні у вересні 2022 року охоронці неодноразово били ногами по геніталіям літнього чоловіка. В результаті його статеві органи настільки розпухли, що він насилу міг ходити. В іншому випадку колишнього військовослужбовця українського спецназу, який провів двадцять місяців у чотирьох різних установах, у серпні 2022 року неодноразово катували шляхом ураження геніталій електричним струмом протягом двох тижнів.
57. Троє з п'яти згаданих вище медиків також зазнали сексуального насильства, зокрема через побиття по геніталіям і примусове оголення. Один медик повідомив, що охоронці в ізоляторі на окупованій території України змусили всіх військовополонених у бараку, включно з ним, роздягнутися та сидіти навпочіпки оголеними просто неба протягом двох-трьох годин.

Свавільне затримання

58. УВКПЛ задокументувало 15 випадків свавільного затримання цивільних осіб, які мали місце у звітному періоді (11 чоловіків і 4 жінок). Наприклад, у Криму російська окупаційна влада продовжувала чинити тиск на кримськотатарських активістів. УВКПЛ зафіксувало свавільний арешт десяти кримськотатарських активістів, у тому числі двох громадянських журналістів «Кримської солідарності», у Бахчисарайському та Джанкойському районах 5 березня 2024 року (всі чоловіки). В основному цих осіб підозрювали в тероризмі та членстві в забороненій релігійній організації «Хізб ут-Тахрір». Під час затримання правоохоронці не повідомили жертвам про причини їхнього затримання та висунуті їм звинувачення. Суди проводили формально закриті слухання щодо продовження строку попереднього ув'язнення без повідомлення обвинувачених чи їхніх адвокатів, і жодних підстав чи обґрунтувань для продовження тримання під вартою не було висвітлено у мотивувальній частині судових рішень.

³² Медичний персонал, у тому числі військовий, який займається виключно лікуванням поранених і хворих, не вважається військовополоненим, але може бути затриманим лише тією мірою, в якій це вимагається станом здоров'я і кількістю військовополонених. Перша Женевська конвенція, ст. 24 і 28. Опитані УВКПЛ медики не брали участі в лікуванні поранених або хворих військовополонених принаймні з жовтня 2022 року, тому їхнє утримання було порушенням МГП.

³³ Див., наприклад, УВКПЛ «Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 серпня 2023 року – 30 листопада 2023 року» 13 грудня 2023 року; та УВКПЛ «Поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у бойових діях», 24 березня 2023 року.

Насильницькі зникнення

«Моєму синові було сім місяців, коли його батько зник. Він не пам'ятає свого атька. Я показую йому фотографії і кажу, що це «тато», але мій син називає його «дядя».

- дружина цивільного затриманого про те, як зникнення її чоловіка вплинуло на їхню дитину

59. Багато випадків затримання цивільних осіб, задокументованих УВКПЛ, також можуть становити насильницькі зникнення. Четверта Женевська конвенція містить спеціальні положення та процесуальні гарантії, які сприяють з'ясуванню долі та місцезнаходження осіб, які перебувають під захистом, включаючи право інтернованих інформувати свої сім'ї³⁴ та підтримувати зв'язок із зовнішнім світом на регулярній основі.³⁵ Протягом звітнього періоду УВКПЛ опитало родичів 33 ув'язнених цивільних осіб, які протягом тривалого періоду часу не мали інформації про місцезнаходження чи долю своїх близьких. У багатьох випадках члени сім'ї зверталися до окупаційної влади або навіть іноді до влади Російської Федерації, як правило, безуспішно. Тринадцятеро з них взагалі не отримали жодного офіційного підтвердження про затримання чи інтернування від російської влади.
60. Наприклад, після затримання російськими збройними силами цивільного чоловіка з Харківської області у вересні 2022 року його мати звернулася до багатьох установ як на окупованій території, так і в Російській Федерації, включаючи поліцію, військову адміністрацію, пенітенціарні органи та установи. Російська влада підтвердила його затримання лише влітку 2023 року, через вісім місяців після того, як його вивезли. Коли їй нарешті вдалося поговорити з сином восени 2023 року, він сказав їй, що його утримували в одному із слідчих ізоляторів, в який вона звертає, і в якому їй заперечували його утримання в цій установі.
61. У нещодавньому випадку в Криму російська окупаційна влада затримала трьох жінок у них вдома у березні 2024 року. Станом на 31 травня 2024 року родичі жінок досі не отримали жодної офіційної інформації про їхнє місцезнаходження, незважаючи на численні запити до окупаційної влади, у тому числі через їхніх адвокатів.

Страти українських військовополонених

62. УВКПЛ задокументувало страту російськими збройними силами двох українських військовослужбовців у звітний період. Згідно з детальною інформацією, отриманою УВКПЛ, чоловіків було страчено біля села Бугруватка Харківської області 21 травня 2024 року за наказом командира підрозділу після того, як вони були поранені внаслідок нападу на їхній автомобіль.
63. Протягом звітнього періоду низка російських громадських діячів продовжували закликати до незаконного поводження з українськими військовополоненими. Наприклад, командир російського воєнізованого формування «Русич», що входить до складу російських збройних сил, дав інтерв'ю, під час якого зізнався у вчиненні та закликав до розстрілу українських військовополонених. Подібні заяви, а також відсутність кримінального переслідування за ймовірні розстріли українських військовополонених, вчинені протягом попередніх звітних періодів, не узгоджуються з МГП.³⁶
64. З 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало страту 28 українських військовослужбовців, які припинили участь у воєнних діях (*hors de combat*), та загибель 11 військовополонених під час ув'язнення. Крім того, у 2024 році УВКПЛ отримало достовірні повідомлення про 25 інших страт

³⁴ Четверта Женевська конвенція, ст. 106.

³⁵ Четверта Женевська конвенція, ст. 107 і 116. Ці права можуть бути обмежені відповідно до статті 5 Четвертої Женевської конвенції. Дивіться також ст. 9 Конвенції про права дитини про обов'язок повідомляти дітям або членам сім'ї важливу інформацію про місцеперебування відсутнього члена(ів) сім'ї.

³⁶ Див. також Додатковий протокол I Женевських конвенцій, ст. 40, і Третя Женевська конвенція, ст. 121.

українських військовослужбовців, які припинили участь у воєнних діях (*hors de combat*), російськими збройними силами протягом попереднього звітного періоду.³⁷

65. 22 травня 2024 року головний редактор трьох російських державних ЗМІ опублікувала у своїх соцмережах імена та дати народження 500 українських військовополонених, яких Російська Федерація нібито запропонувала Україні обміняти на російських військовополонених. Залякування військовополонених та виставлення їх на цікавість публіки, включаючи розповсюдження їхніх особистих даних, заборонені МГП.³⁸

Контакт українських військовополонених із зовнішнім світом

66. Протягом звітного періоду російська влада продовжувала відмовляти УВКПЛ у доступі до українських військовополонених. Оскільки, за повідомленням, відбувся лише один обмін військовополоненими 31 травня 2024 року, УВКПЛ не змогло отримати оновлену інформацію про поводження з українськими військовополоненими та умови інтернування.³⁹
67. Однак УВКПЛ опитало 20 родичів військовополонених і шістьох родичів зниклих безвісти військовослужбовців, які описали свою щоденну боротьбу в пошуку інформації про своїх близьких. Родичі чотирьох військовополонених повідомили, що більше 14 місяців вони не отримували підтвердження їхнього перебування в полоні в РФ, незважаючи на те, що їх бачили у полоні.
68. Також продовжилася практика відмови у регулярному спілкуванні між військовополоненими та їхніми родичами, що є порушенням Третьої Женевської конвенції.⁴⁰ Тринадцять родичів, опитаних УВКПЛ, не отримували листів від своїх близьких, тоді як сім отримали лише один лист або короткий телефонний дзвінок за останні 18 місяців. Усі опитані розповідали, що годинами шукали інформацію про своїх близьких у соціальних мережах, розпитували звільнених українських військовополонених і цивільних ув'язнених, а також відвідували відповідні українські органи влади, що у багатьох випадках вимагало тривалих поїздок.

Вплив браку інформації та зв'язку на сім'ї військовополонених і цивільних затриманих

«Найгірше не знати. Усе наше життя крутиться навколо того, що наші близькі в полоні».

– мати українського військовополоненого, який уже майже два роки перебуває в полоні

69. УВКПЛ поспілкувалося з 44 членами сімей військовополонених, зниклих безвісти військовослужбовців або цивільних затриманих про наслідки відсутності інформації та спілкування з їхніми близькими. Вони описали, як невизначеність, брак інформації та зв'язку, а також мовчання чи заперечення російської влади викликали у них постійний стрес і відчуття безвиході, що часто призводило до депресії, тривоги, розладів сну, панічних атак, мігрені, зміни ваги, загострення

³⁷ УВКПЛ «Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 грудня 2023 року – 29 лютого 2024 року», березень 2024 року, пп. 54-56.

³⁸ Стаття 13 (2) Третьої Женевської конвенції зазначає, що «військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, а також від образ та виставлення на цікавість публіки». У сучасних конфліктах заборонені дії включають оприлюднення фото- та відеозображень, записів допитів чи приватних розмов, особистого листування чи будь-яких інших особистих даних, незалежно від того, який публічний канал зв'язку використовувався. Див. також Коментар до Третьої Женевської конвенції 2020 року, пункти 1623-1624.

³⁹ Інтерв'ю відбувалися в червні, і нові дані будуть включені в наступній періодичній доповіді.

⁴⁰ Стаття 71 Третьої Женевської конвенції передбачає, що військовополоненим дозволяється надсилати, як правило, щонайменше два листи та чотири поштові картки щомісяця. Стаття 72 також передбачає право військовополонених отримувати поштою або іншим способом індивідуальні посилки. Право на листування забезпечується, зокрема, передачею карток з інформацією про полон, як це визначено статтею 70 Конвенції. Інформація в картці дозволяє стежити за місцем перебування особи та листуватися з членами сім'ї військовополонених. Див. Коментар до Третьої Женевської конвенції 2020 р., п. 3149.

хронічних хвороб, а також проблем з їхньою роботою, соціальним та сімейним життям. Детальні розповіді військовополонених та цивільних ув'язнених, що повернулися з полону, про катування та жахливі умови у місцях інтернування ще більше посилили їхнє хвилювання та тривогу. Дружина та сестра двох українських військовополонених поділилися своїм горем з УВКПЛ. Дружина першого військовополоненого мала лише одну коротку телефонну розмову зі своїм чоловіком протягом двох років, і з того часу дізналась, що хворіє на пізню стадію раку. Сестра іншого військовополоненого повідомила, що дружина її брата, яка також страждає на пізню стадію раку, взагалі не змогла поговорити з чоловіком після того, як його взяли у полон два роки тому.

70. Тривале тримання під вартою або насильницькі зникнення цивільних осіб, а також інтернування військовополонених негативно вплинули на рівень життя сімей, особливо жінок. Оскільки жінки стали одноосібними головами домогосподарства (хоча вони традиційно не є основними годувальниками), деякі дружини цивільних затриманих повідомили про фінансові труднощі. Жінки також часто страждали від тягарів сімейних обов'язків, продовжуючи піклуватися про дітей або літніх членів сім'ї. Матері пояснили, що вони стурбовані негативним впливом розлуки та відсутності спілкування на розвиток і психічне здоров'я їхніх дітей. Незважаючи на численні виклики, ці жінки організувалися для створення неурядових організацій і груп, які відстоюють права військовополонених.
71. УВКПЛ бере до уваги заходи, вжиті українською владою для надання компенсації та підтримки особам, які були затримані Російською Федерацією. 15 березня українська влада прийняла постанову, яка встановлює нормативно-правову основу для координації служб підтримки, включаючи медичну та психологічну допомогу, військовополоненим і цивільним особам після їхнього повернення з місць позбавлення волі.⁴¹

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

72. У звітному періоді, окрім випадків утримання під вартою, описаних вище, УВКПЛ задокументувало 16 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (проти 9 жінок, 6 дівчаток та 1 чоловіка), скоєного військовослужбовцями російських збройних сил у житлових районах під їхнім контролем. Нові задокументовані випадки сталися у 2022 році.
73. У п'яти випадках російські військові піддали зґвалтуванню або груповому зґвалтуванню шістьох дівчаток віком від 13 до 17 років у Херсонській, Київській та Миколаївській областях. Четверо дівчат також зазнали інших форм сексуального насильства. В одному випадку російські солдати погрожували чоловікові вчинити сексуальне насильство над дружиною та дочками, якщо він не забезпечить їжею та алкоголем солдатів, дислокованих у їхньому селі. В іншому випадку вони сексуально домагалися трьох дорослих сестер на контрольно-пропускному пункті, коли ті намагалися виїхати на контрольовану Урядом територію, зрештою змусивши їх повернутися.
74. Загалом з 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 263 випадки сексуального насильства щодо 168 чоловіків, 83 жінок, 10 дівчаток і 2 хлопчиків, скоєних військовослужбовцями російських збройних сил, правоохоронними органами і пенітенціарними службами. З них 208 випадків відбулися в полоні: 81 цивільних затриманих, 124 військовополонених і 3 затриманих співробітників, тоді як 53 випадки були вчинені проти цивільних осіб у житлових районах і 2 під час процесів так званої «фільтрації».⁴²

Депортація та примусове переміщення захищених осіб

75. За МГП, депортація осіб, які перебувають під захистом, з окупованої території заборонена незалежно від мотивів.⁴³ Незважаючи на це, УВКПЛ продовжувало документувати депортації та

⁴¹ Постанова Кабінету Міністрів №296 від 15 березня 2024 року, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-2024-%D0%BF%23Text> (дата звернення 24 червня 2024 року).

⁴² Система перевірок безпеки та збору персональних даних, під час якої багато цивільних осіб утримувалися на періоди від кількох днів до кількох місяців.

⁴³ Четверта Женевська конвенція, ст. 49.

примусові переміщення осіб, які перебувають під захистом, протягом звітного періоду.⁴⁴ Наприклад, 16 квітня 2024 року УФСБ РФ у Запорізькій області повідомило, що жінку з Мелітополя «видворять» і заборонять їй в'їзд до РФ на 20 років за нібито спроби збору інформації про переміщення російських сил. 16 квітня призначений Росією суд у Маріуполі Донецької області також постановив депортувати громадянина України за нібито розповсюдження ісламістської літератури зі списку заборонених екстремістських видань Міністерства юстиції Російської Федерації.

76. В інших випадках, задокументованих у звітний період, російська влада доставила щонайменше чотирьох осіб (трьох чоловіків і одну жінку), спочатку затриманих на окупованій території, до кордону між Російською Федерацією та Грузією наприкінці 2023 року та на початку 2024 року, погрожуючи їм тривалим ув'язненням або фізичним насильством, якщо вони не покинуть РФ. Спочатку їх затримали за висловлювання проукраїнських поглядів у приватних розмовах, публічний спів українських пісень та носіння одягу в українському стилі, що може становити свавільне затримання та незаконне посягання на свободу вираження поглядів.

С. Громадянський простір та основоположні свободи

77. Протягом звітного періоду російська окупаційна влада продовжувала використовувати різні законодавчі положення для обмеження громадянського простору на окупованій території.⁴⁵
78. Згідно із загальнодоступними судовими матеріалами, у звітному періоді суди Криму притягнули до відповідальності 149 осіб (75 чоловіків і 74 жінок) за адміністративне правопорушення «дискредитація збройних сил РФ»⁴⁶ та 88 осіб (66 чоловіків і 22 жінок) за «демонстрацію нацистської символіки чи прояв неповаги до російської держави».⁴⁷ Кількість притягнутих до відповідальності була більшою, ніж зафіксована за попередні три місяці.⁴⁸ У багатьох випадках стверджувані правопорушення були законним вираженням свободи поглядів, як-от: публікація в соціальних мережах фотографій із гербом України чи українським прапором із використанням слів «напад» або «агресія» для опису повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, висловлення підтримки українським збройним силам чи критики окупаційної влади.⁴⁹ Свобода вираження поглядів, гарантована статтею 19 МПГПП, включає право осіб критикувати політиків, уряди та політику без страху втручання чи покарання.⁵⁰ З моменту запровадження 4 березня 2022 року адміністративних та кримінальних правопорушень стосовно «дискредитації російських збройних сил» УВКПЛ задокументувало 739 випадків притягнення до відповідальності за цими звинуваченнями. Крім того, з

⁴⁴ Указ президента Російської Федерації №307 від 27 квітня 2023 року «Про особливості правового становища окремих категорій іноземних громадян та осіб без громадянства в Російській Федерації» передбачає видворення громадян України за ознаками «створення загрози державній безпеці». УВКПЛ «Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідків», п. 151.

⁴⁵ Детальніша інформація про такі обмеження в Криму існує завдяки доступу до судових рішень. В інших частинах окупованої території УВКПЛ також задокументувало атмосферу страху, яка серйозно обмежує основні свободи та всі прояви української ідентичності та культури. Див. УВКПЛ «Ситуація щодо прав людини під час російської окупації території України та її наслідків», пп. 46-56.

⁴⁶ Кодекс Російської Федерації про адміністративні правопорушення, ст. 20.3.3., Кримінальний кодекс Російської Федерації, ст. 207.3 та ст. 280.3.

⁴⁷ Кодекс Російської Федерації про адміністративні правопорушення, ст. 20.3 (1) «Пропаганда чи публічне демонстрування нацистської атрибутики чи символіки, чи атрибутики чи символіки екстремістських організацій, чи інших атрибутики чи символіки, пропаганда чи публічне демонстрування яких заборонені федеральними законами» і ст. 20.1 (3).

⁴⁸ УВКПЛ зафіксувало 105 вироків у період з 1 грудня 2023 року по 29 лютого 2024 року.

⁴⁹ Див. також УВКПЛ «Десять років окупації Російською Федерацією».

⁵⁰ Маркіз де Море проти Анголи (CCPR/C/83/D/1128/2002), пункти. 6-7.

лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 172 випадки притягнення до відповідальності за звинуваченнями в «демонстрації нацистської символіки або прояві неповаги до російської держави».⁵¹

79. Російська окупаційна влада також використовувала інші законодавчі положення для обмеження свободи слова. У звітному періоді окупаційна влада Криму оштрафувала відомого юриста на 30 тисяч рублів за «зловживання свободою ЗМІ» після того, як він розкритикував порядок призову в чаті.⁵² В іншій справі, 17 квітня 2024 року, суд у Сімферополі оштрафував журналістку та активістку на 2000 рублів за її пости у соцмережах через те, що вона згадала, серед іншого, ЗМІ «Радіо Свобода», не вказавши, що воно визнане «іноземним агентом» за російським законодавством.⁵³
80. Російська окупаційна влада також переслідувала представників певних релігійних груп. 5 березня 2024 року було затримано десять мусульман, жителів Криму (усі кримські татари), після обшуку в їхніх будинках. Наступного дня Київський районний суд Сімферополя залишив дев'ятьох чоловіків у СІЗО Сімферополя і обрав домашній арешт десятому затриманому за підозрою в участі в русі «Хізб ут-Тахрір».⁵⁴ У квітні 2024 року суд у Криму визнав винним і засудив чоловіка до двох років примусових робіт за приналежність до релігійної групи «Свідки Єгови», яка перебуває під повною забороною як «екстремістська організація» в Російській Федерації.

D. Здійснення правосуддя та відповідальність за порушення прав людини

Кримінальна відповідальність за правопорушення, вчинені військовослужбовцями РФ

81. Новий закон, підписаний президентом РФ 23 березня 2024 року⁵⁵, розширив передбачене законом № 270-ФЗ «Про особливості кримінальної відповідальності осіб, які залучаються до участі у спеціальній військовій операції» від червня 2023 року.⁵⁶ Ввівши відповідні положення закону № 270-ФЗ до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Російської Федерації,⁵⁷ новий закон ще більше послабив правову базу відповідальності, в тому числі за грубі порушення МППЛ та серйозні порушення МГП, а також сприяв створенню сприятливого середовища для подальших порушень і шкоди як цивільним особам, так і військовополоненим. Це прямо суперечить зобов'язанням Російської Федерації за міжнародним правом щодо розслідування воєнних злочинів і грубих порушень МППЛ та переслідування ймовірних винних.⁵⁸

⁵¹ Хоча ці адміністративні правопорушення були запроваджені у березні 2019 року та листопаді 2014 року відповідно, УВКПЛ почало моніторинг цих переслідувань після повномасштабного вторгнення та їхнього більш широкого застосування до жителів Криму.

⁵² Адвоката притягнули до кримінальної відповідальності за «зловживання свободою ЗМІ» за статтю 13.15 (9) Кодексу про адміністративні правопорушення РФ.

⁵³ Активістку притягнули до кримінальної відповідальності за «зловживання свободою ЗМІ» за статтю 13.15 (2) Кодексу РФ про адміністративні правопорушення.

⁵⁴ Релігійна група вважається терористичною організацією за російським законодавством, але не за українським.

⁵⁵ Федеральний закон 64-ФЗ Російської Федерації «Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації та Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації» <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202403230018> (дата звернення 12 червня 2024 року).

⁵⁶ УВКПЛ «Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 лютого – 31 липня 2023 р.», вересень 2023 р., пп. 128-129.

⁵⁷ Закон від червня 2023 року був *lex specialis* (спеціальним законом), який формально не вносив жодних змін до Кримінального або Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації.

⁵⁸ Див. Першу Женевську конвенцію, ст. 49 Другої Женевської конвенції, ст. 50, Третя Женевська конвенція, ст. 129 та Четверта Женевська конвенція, ст. 146, які передбачають, що Високі Договірні Сторони Женевських конвенцій «зобов'язуються прийняти будь-яке законодавство, необхідне для забезпечення ефективних кримінальних санкцій для осіб, які вчиняють або наказують вчинити будь-яке з серйозних порушень». Див. також звичаєве міжнародне гуманітарне право, МКЧХ, положення 158. Держави повинні розслідувати воєнні злочини, які ймовірно вчинені їхніми громадянами чи збройними силами, або на їхній території, і, якщо необхідно, переслідувати підозрюваних. Вони також повинні розслідувати інші воєнні злочини, щодо яких вони мають юрисдикцію, і, якщо необхідно, переслідувати підозрюваних.

Кримінальне переслідування українських військовослужбовців

82. У період з 1 березня по 31 травня призначені Росією суди на окупованій території засудили щонайменше 24 українських військовополонених за різні злочини, зокрема жорстоке поводження з цивільними особами, (замах) на вбивство та умисне знищення майна, і засудили їх до позбавлення волі, в т. ч. до довічного ув'язнення. Розповіді звільнених українських військовополонених свідчать про широке застосування катувань для отримання зізнань у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом в Україні. УВКПЛ не задокументувало жодного виправдувального вироку щодо українських військовополонених, яких судили протягом звітного періоду.

V. ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ, ПІДКОНТРОЛЬНІЙ УРЯДУ УКРАЇНИ

A. Право на фізичну та психічну недоторканність

Поводження з російськими військовополоненими

83. У період з березня по травень 2024 року УВКПЛ опитало 31 російського військовополоненого (всі чоловіки), які утримуються у слідчих ізоляторах у Дніпрі, Харкові та Києві та у двох таборах для військовополонених у Львівській та Вінницькій областях. Більшість опитаних повідомили про побиття під час допитів у транзитних місцях, наприклад у льохах чи підвалах приватних будинків та адміністративних будівель, які використовували українські збройні сили, а також на блокпостах під час транспортування між транзитними пунктами або до офіційних місць інтернування. Вони повідомляли, що під час перебування в пунктах транзиту їх били кулаками, ногами та дерев'яними молотками, битами та палицями. Четверо російських військовополонених повідомили, що їх уражали електричним струмом. Вісім із цих випадків катувань і жорстокого поводження сталися у 2024 році в Донецькій та Запорізькій областях. Катування, задокументовані УВКПЛ, припинилися, коли ці військовополонені прибували до офіційних місць інтернування.
84. Троє з опитаних російських військовополонених повідомили, що піддавалися формам сексуального насильства в місцях транзиту або під час транспортування з місць транзиту до офіційних місць інтернування. Ці випадки, які мали місце до звітного періоду, полягали в примушуванні до оголення, ударах по геніталіях, погрозах зґвалтування чи погрозах інших форм сексуального насильства.
85. У таборі для військовополонених «Захід-2» у Вінницькій області російські військовополонені повідомили про покращення доступу до зв'язку зі своїми родинами, оскільки після лютого 2024 року їм дозволили один телефонний дзвінок на місяць. Державна пенітенціарна служба повідомила УВКПЛ, що заохочувала військовополонених використовувати своє право надсилати листи та картки, що підтвердили опитані військовополонені.
86. Відео з російськими військовополоненими продовжували публікувати в Інтернеті, наражаючи їх на приниження та виставляючи на цікавість публіки, що є порушенням МГП.⁵⁹ На багатьох відео військовополонених просили вибачитися, поскаржитися на своїх командирів і застерегти росіян від участі в бойових діях. Під час конфіденційних бесід семеро російських військовополонених заявили, що їх змусили записувати відео після катувань або жорстокого поводження в місцях транзиту. Деякі стверджували, що відео, зняті в місцях транзиту, використовували для вимагання грошей у їхніх сімей. Крім того, представники медіа продовжували публікувати інтерв'ю російських військовополонених у місцях інтернування, які часто були принизливими для військовополонених чи їхніх сімей. Військовополонені пояснили УВКПЛ, що погодилися на такі інтерв'ю лише тому, що журналісти запропонували зв'язатися з їхніми родичами.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

87. У звітному періоді, окрім випадків сексуального насильства щодо російських військовополонених, УВКПЛ задокументувало три випадки сексуального насильства щодо трьох цивільних чоловіків, затриманих українськими правоохоронними органами за звинуваченнями, пов'язаними з конфліктом, на підконтрольній Уряду території. Ці випадки, які сталися у 2022 та 2023 роках, стосувалися примусового оголення, ударів по геніталіях, погроз зґвалтуванням або інших форм сексуального насильства.

⁵⁹ Див. примітку 38.

-
88. Загалом з 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 30 випадків сексуального насильства, вчиненого військовослужбовцями Збройних сил України, працівниками правоохоронних органів та пенітенціарної служби щодо 24 чоловіків та 6 жінок, у тому числі 9 військовополонених та 21 цивільної особи. Ці випадки в основному склалися з погроз зґвалтуванням або погроз іншими видами сексуального насильства.⁶⁰

В. Свобода релігії або переконань і самовираження

89. У звітному періоді українська влада продовжувала вживати дії проти осіб, пов'язаних з Українською Православною Церквою (УПЦ).⁶¹ 13 березня Служба безпеки України (СБУ) затримала священнослужителя УПЦ, а також трьох осіб, пов'язаних з інтернет-виданням, яке повідомляло про події, пов'язані з УПЦ, та висловлювало критичні погляди щодо Уряду України.⁶² На суді сторона обвинувачення стверджувала, що підозрювані були членами організованого злочинного угруповання, оскільки поширювали підривного характеру повідомлення, не маючи офіційної реєстрації ЗМІ згідно з українським законодавством. В іншому випадку 25 квітня настоятеля монастиря УПЦ Святогірської лаври було взято під варту за звинуваченням у розголошенні інформації про дислокацію підрозділів Збройних сил України (стаття 114-2) під час проповіді в монастирі. УВКПЛ продовжує стежити за цими справами, включно з дотриманням права на справедливий суд і процесуальних гарантій. Станом на 31 травня 2024 року всі вони перебували під вартою без права внесення застави.

С. Економічні та соціальні права

90. Низькі пенсії обмежували здатність літніх людей забезпечити достатній рівень життя, що включає житло, через що багато людей (особливо літніх жінок) опинилися у складному економічному становищі. Станом на травень 2024 року соціальні пенсії становили 2361 грн на місяць (приблизно 60 доларів США). Незважаючи на те, що з січня 2022 року Уряд не публікував розрахунки фактичного прожиткового мінімуму,⁶³ прожитковий мінімум оцінювався у подвійний розмір соціальної пенсії, яку отримують літні особи.⁶⁴
91. Переміщені літні особи та особи з інвалідністю продовжують залишатися в центрах колективного проживання протягом тривалих періодів через обмежені фінансові можливості та брак довгострокових рішень щодо житла у регіонах, де приймають внутрішньо переміщених осіб. Наприклад, у центрі колективного проживання в Дніпропетровській області кілька літніх жінок повідомили УВКПЛ, що вони перебувають там більше восьми місяців і не мають жодних перспектив переїхати в місце, яке більше підходить для їхніх потреб, оскільки вони не можуть дозволити собі орендувати приватні квартири.

⁶⁰ Крім того, УВКПЛ задокументувало 11 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом на підконтрольній Уряду території проти 9 чоловіків і 2 жінок, вчинених цивільними особами або членами сил територіальної оборони в лютому та березні 2022 року, що полягало у примусовому публічному роздяганні осіб, яких вважали «порушниками» закону.

⁶¹ Українська Православна Церква (УПЦ), яку часто неофіційно називають «Московським Патріархатом», є однією з найбільших православних християнських релігійних організацій, які нині діють в Україні. Після збройного нападу Російської Федерації очільники УПЦ оголосили про повну автономію та незалежність від Російської православної церкви та формально змінили організаційний статут.

⁶² Усім інкримінували створення та участь у злочинній організації (ст. 255 КК України), злочини на ґрунті ненависті (ст. 161) та сукупність злочинів, пов'язаних із конфліктом, у тому числі державну зраду (ст. 111), колабораційну діяльність (ст. 111-1) та заперечення або прославлення збройної агресії Російської Федерації (ст. 436-2).

⁶³ Раніше Мінсоцполітики регулярно публікувало розрахунки фактичного прожиткового мінімуму, щоб краще відобразити динаміку вартості життя.

⁶⁴ ММПЛУ «Оновлена інформація щодо ситуації з правами людини літніх людей в Україні в контексті збройного нападу Російської Федерації», п. 28.

D. Здійснення правосуддя та відповідальність

Кримінальне переслідування за «колабораційну діяльність»

92. У звітному періоді Офіс Генерального прокурора повідомила про відкриття 652 нових кримінальних проваджень стосовно «колабораційної діяльності», а також понад 100 кримінальних проваджень за іншими злочинами, пов'язаними з конфліктом.⁶⁵ За цей же період українські суди винесли вирок у 322 справах про «колабораційну діяльність», де всі підсудні були визнані винними. Станом на 31 травня 2024 року Генпрокуратура України повідомила про відкриття загалом 8091 кримінальних проваджень за «колабораційну діяльність» з березня 2022 року.⁶⁶
93. Згідно з попередніми висновками УВКПЛ, 40 з 218 осіб, звинувачених у «колабораційній діяльності», були притягнуті до відповідальності або засуджені за дії, які, в принципі, окупаційна влада могла законно вимагати, як-от: відновлення газопостачання або роздача дров для опалення чи приготування їжі для місцевого населення.⁶⁷

ВИРОКИ У СПРАВАХ ПРО «КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ» (СТАТТЯ 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ) з 1 березня до 31 травня 2024 року

Дата створення: 26 червня 2024 року | Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

94. У деяких випадках обвинувачені стверджували, що вони працювали на російську окупаційну владу через страх за своє життя, часто після отримання прямих чи непрямих погроз, або через жакливу гуманітарну ситуацію. Наприклад, один поліцейський з Ізюма Харківської області в суді заявив, що російські збройні формування затримали та катували його протягом кількох годин. Через кілька

⁶⁵ За цей же період було порушено інші справи за іншими звинуваченнями, пов'язаними з конфліктом, зокрема щодо державної зради (ст. 111 КК), пособництво державі-агресору (ст. 111-2), посягання на територіальну цілісність (ст. 110).

⁶⁶ З березня 2022 року Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу, включивши статтю 111-1 про «колабораційну діяльність». Співпраця з окупаційною владою в законі визначається широко і неточно, що викликає невизначеність у осіб, які проживають на окупованій території.

⁶⁷ Стаття 51 Четвертої Женевської конвенції передбачає, що окупаційна держава може примусити осіб, які перебувають під захистом, працювати на комунальних службах або для забезпечення харчуванням, притулком, одягом, транспортуванням чи оздоровленням населення окупованої країни.

тижнів вони прийшли додому до чоловіка і погрожували йому розправою, якщо він не поновиться на роботі поліцейським. Чоловік відчув, що у нього немає іншого вибору, і продовжував виконувати свої обов'язки, розслідуючи дрібні правопорушення та факти домашнього насильства, чим він займався і до окупації.

95. В іншому випадку українська влада переслідує за колабораційну діяльність двох чоловіків та одну жінку, які у 2022 році нетривалий час виконували функції охоронців у Херсонській виправній колонії №90.⁶⁸ Двоє з них заявили, що погодилися працювати співробітниками пенітенціарної установи, оскільки не мали інших засобів для виживання, тоді як третя особа повідомили, що отримувала погрози від військовослужбовців російських збройних сил позбавити її роботи.
96. 15 травня 2024 року Офіс Генерального прокурора доручила своєму відомству дотримуватись МППЛ та МГП під час досудового розслідування справ про «колабораційні дії». В рекомендаціях посилалися на положення МГП, де написано, що окупаційна держава в принципі може законно вимагати певної діяльності, а також висловлювалась необхідність оцінити, чи ці «колабораційні дії» вчинялися під фізичним або психологічним примусом.

Кримінальне переслідування російських військовослужбовців

97. У період з 1 березня по 31 травня 2024 року українські суди винесли 16 вироків щодо 33 військовослужбовців (усі чоловіки) збройних сил Росії за воєнні злочини (ст. 438 КК України) з призначенням покарань від 10 років до довічного позбавлення волі.
98. Однак у всіх справах, крім однієї, обвинувачених судили в рамках спеціального провадження (заочно), у тому числі 15 російських військовослужбовців, яких судили разом і засудили до 12 років позбавлення волі кожного за утримання цивільних осіб у нелюдських умовах у підвалі школи села Ягідне Чернігівської області у березні 2022 року, що призвело до загибелі 10 людей похилого віку.⁶⁹ Велика кількість спеціальних (заочних) судових проваджень викликає занепокоєння щодо належного сповіщення відповідачів про провадження, яке зазвичай відбувається через офіційні веб-сайти суду та прокуратури та державні газети, а також щодо того, чи відмовилися вони від права бути присутніми відповідно до належної правової процедури та правосуддя.

⁶⁸ Про це йдеться в коментарі МКЧХ до статті 54 Четвертої Женевської конвенції «цілий ряд осіб, які обіймають державні посади... також відіграють важливу роль у суспільному житті, наприклад, ... персонал пенітенціарних установ».

⁶⁹ Детальніше про справу див. УВКПЛ «Затримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну», п. 76.

VI. ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

99. Протягом звітнього періоду УВКПЛ надало технічну допомогу з низки тем, зокрема, шляхом взаємодії з представниками різних підрозділів і рівнів Уряду України.
100. Серед іншого, УВКПЛ надало консультації Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України щодо інтеграції підходу з прав людини до проекту стратегії відновлення державної влади та реінтеграції населення окупованих територій. УВКПЛ також брало участь в обговоренні законів про приватну власність, прийнятих російською окупаційною владою, сприяючи ухваленню рішення Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо розробки рекомендацій для людей, яких стосуються ці закони.
101. УВКПЛ співпрацювало з Міністерством оборони, щоб налагодити регулярний діалог щодо того, як запобігти жертвам серед цивільного населення. Управління також продовжує надавати зворотний зв'язок адміністраціям місць інтернування російських військовополонених після візитів та інтерв'ю. У минулому такий зворотний зв'язок призводив до конкретних покращень умов у цих установах, наприклад до скасування практики використання фізичних вправ як покарання.
102. Що стосується українських військовополонених у російському полоні, УВКПЛ продовжує регулярну співпрацю з організаціями громадянського суспільства, надаючи, наприклад, інформацію про те, як використовувати різноманітні релевантні правозахисні механізми ООН.
103. Крім того, на прохання Уряду УВКПЛ розглянуло проект закону «Про інститут реєстрованих партнерств» на предмет його відповідності міжнародним нормам і стандартам у сфері прав людини.⁷⁰

⁷⁰ Законопроект є відповіддю на справу «Маймулахін та Марків проти України» (заява № 75134/14, рішення від 01 вересня 2023 р.) в якій Європейський суд з прав людини встановив, що Україна порушила право на недискримінацію (стаття 14) у поєднанні з правом на повагу до сімейного життя (стаття 8) Європейської конвенції з прав людини, відмовивши заявникам, одностатевій парі, у будь-якій формі правового визнання та захисту порівняно з різностатевими парами.

VII. РЕКОМЕНДАЦІЇ

104. У своїх попередніх доповідях УВКПЛ надало численні рекомендації, більшість з яких і досі є актуальними та потребують виконання. Порушення, задокументовані у поточному звітному періоді, підкреслили необхідність впровадити, зокрема, нижченаведені рекомендації:

105. Усім сторонам:

- a) поважати та забезпечувати повне дотримання МГП, зокрема, під час ведення бойових дій та поводження з особами, які перебувають під захистом;
- b) вжити всіх можливих запобіжних заходів, щоб уникнути або принаймні мінімізувати шкоду цивільному населенню, у тому числі шляхом ретельного вибору засобів і методів ведення війни;
- c) припинити використання зброї вибухової дії з широкою зоною ураження в населених районах і ретельно позначити місця розташування мін на карті, щоб постраждалі території могли бути терміново розміновані;
- d) забезпечити своєчасне та ефективне розслідування всіх стверджуваних порушень МГП і МППЛ; забезпечити належне кримінальне переслідування ймовірних правопорушників, зокрема представників органів безпеки та осіб, що займають командні посади; забезпечити відшкодування та підтримку жертв та постраждалих, зокрема надання їм медичної допомоги, психологічної та правової підтримки, приділяючи особливу увагу особливим потребам жінок, дівчат, чоловіків і хлопчиків; і
- e) забезпечити унеможливлення будь-якої форми виставлення військовополонених на цікавість публіки .

106. Російській Федерації:

- f) негайно припинити застосування збройної сили проти України та вивести свої збройні сили з території України згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй ES-11/1 «Агресія проти України», ухваленою 2 березня 2022 року, та обов'язковим до виконання Наказом про тимчасові заходи, виданим Міжнародним Судом ООН 16 березня 2022 року;
- g) негайно припинити атаки на критичну енергетичну інфраструктуру;
- h) негайно припинити свавільні страти, катування, жорстоке поводження та сексуальне насильство стосовно військовополонених і затриманих цивільних осіб, а також покласти край усім незаконним формам тримання під вартою;
- i) надати незалежним та неупередженим спостерігачам повний доступ до всіх місць інтернування українських військовополонених і цивільних осіб;
- j) забезпечити, щоб у всіх випадках кримінального переслідування військовополонених були дотримані основні гарантії справедливого судового розгляду; поважати право українських військовополонених на спілкування з їхніми сім'ями; і вжити всіх необхідних заходів для створення змішаних медичних комісій з метою сприяння репатріації тяжкопоранених і хворих;
- k) виконати свої зобов'язання за МГП на окупованій нею території та припинити втручання в громадський порядок і суспільне життя, що існували до окупації, зокрема поважати українські закони та інститути, крім випадків, коли це зробити абсолютно неможливо; і
- l) посилити співпрацю та діалог з УВКПЛ, зокрема надати УВКПЛ повноцінний доступ до окупованої території.

107. Українській владі:

-
- m) забезпечити, щоб з військовополоненими поводитися у повній відповідності з МГП, у тому числі захищаючи їх від катувань або жорстокого поводження на кожному етапі полону;
 - n) забезпечити, щоб в усіх кримінальних переслідуваннях військовополонених зберігалися усі гарантії належного процесу та справедливого судового розгляду, передбачені МГП та МППЛ; і
 - o) узгодити Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» з міжнародним правом; утримуватися від кримінального переслідування осіб за колабораціонізм, якщо їхня співпраця з окупаційною владою полягала у діях, яких можна вимагати за МГП.

108. Міжнародній спільноті:

- p) спонукати сторони конфлікту поважати МППЛ і МГП; разом працювати над забезпеченням дотримання МППЛ і МГП, зокрема шляхом надання засобів правового захисту, відшкодування та репарацій за порушення, а також шляхом запобігання подальшим порушенням;
- q) закликати до надання УВКПЛ якомога повнішого доступу до всіх територій України, окупованих Російською Федерацією, для полегшення всебічного моніторингу, що є критично важливим для забезпечення відповідальності;
- r) допомагати у розбудові спроможності для проведення безпечних, ефективних та дієвих операцій з розмінування та підтримувати програми інформування цивільних осіб про ризики, пов'язані з мінами та вибухонебезпечними залишками війни;
- s) допомагати організаціям, які надають підтримку жертвам і постраждалим грубих порушень прав людини, зокрема сексуального насильства, приділяючи увагу особливим потребам жінок, дівчаток, чоловіків і хлопчиків; і
- t) приділяти увагу й надавати гуманітарну допомогу людям, які постраждали від війни, зокрема внутрішньо переміщеним особам.